

ביאורים

הדיבור מגלה לנו באופן מיוחד את אישיותו הכללית של האדם. מניחות מכלול הדיבורים של אדם אנו יכולים לדעת את מצבו הנפשי, את הילך מחשבותיו, את שאיפותיו, את מדרגתו המוסרית ואת כל הקרוב ללבו. הדיבור הוא היציאה הראשונה של כל העולם המחשבתי שלנו והירידה שלו אל חיי המעשה. לכן הוא הכי קרוב לעולם המחשבה, הכי מושפע ממנו והכי משפיע עליו. ולכן האדם נקרא 'מדבר' ולא 'חושב', כי הדיבור הוא המבטא בצורה החזקה ביותר את ההופעה המשולבת של הרוח והחומר.

דיבורי האדם, והאופן שבו הם נאמרים, מלמדים אותנו על כלל השפעת החכמה על חיי האדם. דיבור החכם נעשה בנחת ובשלווה, והם מלמדים על הסדר שבראשו ועל יכלתו להביט אל הנולד. כך הוא לעולם אינו מגיע למצב של סערה או לחץ. תגובותיו מחושבות, והוא אינו נותן ביטוי להתפרצויות רגשיות שיזיקו לו לבסוף. הוא נותן מקום לתגובות רגשיות רק על פי קו החכמה, כאשר הוא יודע שרגש זה יביא ברכה וטובה. לכן, למשל, הוא לא מנסה להשקיע כעסו של חברו או להפיג את צערו בזמן שחברו אינו בשליטה מלאה ואינו פתוח להקשבה.

רגשות הניכור והתחרות של 'הרחוב' מביאות אותנו לראות בזולת מתחרה העומד נגדנו. הם הגורמים לנו לשפוט את הזולת לרעה ואת עצמנו לטובה. רגשות תחרות אלו אינם משתלטים על החכם, ולכן הוא תמיד יהיה קשוב לנקודת המבט של הזולת. התבוננותו זו תביא אותו לשפוט את כולם לטובה, כי כשמבינים את נקודת המבט של הזולת מבינים גם את התנהגותו.

דיבור החכם מתאפיין גם ברגישות מוסרית גבוהה. הוא נזהר אפילו מהערה או מביטוי שאינם מדויקים, ועם זאת הוא אינו קנאי לאמת ללא מחשבה, ובמקום שראוי ונכון הוא משנה מן האמת, כגון לצורך הבאת שלום. כמו כן מאחר שדבריו מבטאים את תודעתו ואת עולמו הפנימי, וכן משפיעים על תודעת הסובב אותו - דבריו לעולם יהיו חיוביים ומועילים, כדברי חכמה, עזרה, אהבה או אופטימיות. החכם גם מגלה רמה גבוהה של תחושת אחריות, ולכן הוא ערני לכך שלא הכל מכירים את קרובות משפחתו. לכן הוא ייזהר לא לדבר איתן בפומבי מעבר לאופן שבו הוא נוהג לדבר עם אשה זרה.

הרחבות

• דרך ארץ קדמה לתורה

תְּלַמֵּיד חֲכָמִים - לֹא יֵהָא צוֹעֵק וְצוּחַ בְּשַׁעַת דְּבוּרוֹ כְּבִהְמוֹת וְכַחֲיוֹת. במשנה נאמר: "אם אין תורה אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ אין תורה" [אבות ג, יז]. פירש רבנו יונה: "רוצה לומר שצריך תחלה לתקן את עצמו במדות. ובזה תשכון התורה עליו שאיננה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מדות טובות לא שילמוד התורה ואחר כך יקח לו המצות כי אי אפשר" [פירוש לאבות, שם]. התורה הקדושה אינה נקלטת בנפשו של מי שמידותיו מושחתות, וכדברי המדרש "דרך ארץ קדמה לתורה" [תנא דבי אליהו, א]. על חשיבות נוספת להקדמת עבודת המידות ללימוד התורה כותב הגר"א: "עניין התורה לנפש דוגמת המטר לארץ שמצמיח מה שנורע בה סם חיים או סם מוות. כן בתורה מצמיח מה שבלבו, אם לבו טוב תגדיל יראתו, ואם בלבו שורש פורה ראש ולענה יגדל הטיגא (רשעות) בלבו, כמו שכתוב צדיקים ילכו במ ופושעים יכשלו במ". לשם כך מדרוך הגר"א לעשות חשבון נפש: "על כן צריך לפנות לבו בכל יום קודם הלמוד ואחריו מעיפוש הדעות והמידות, ביראת חטא ומעשים טובים" [אבן שלמה א, יא]. הרב קוק מסביר שכאשר ניגשים ללמוד תורה מתוך מודעות למידות הצריכות תיקון, גם הלימוד עצמו יעלה את המידות והאדם ילך ויתוקן ואף יתעלה מעלה אחר מעלה [אורות התורה יא, 1].

לעילוי נשמת אסתר בת יפה ז"ל

ז, תְּלַמֵּיד חֲכָמִים - לֹא יֵהָא צוֹעֵק וְצוּחַ בְּשַׁעַת דְּבוּרוֹ כְּבִהְמוֹת וְכַחֲיוֹת, ולא יגביה קולו דיבורו ביותר, אלא דבורו בנחת עם כל הבריות. וכש'דבר בנחת, יזהר שלא יתרחק עד שי'ראה כדברי גסי הרוח°. ומקדים לשלום כל אדם°, כְּדִי שְׂתֵּהָא רוּחָן נוֹחָה הִימְנוֹ°. וְדָן אֶת כָּל הָאָדָם לִכְף זְכוּתוֹ°. מספר בשבח חברו, ואינו מספר בגנותו כלל°. אוהב שלום ורוֹדֵף שְׁלוֹם.

ז, אִם רוּחָהּ מְקוּם שְׂדִבְרֵי מוֹעִילִים וְנִשְׁמָעִים - אוֹמֵר; וְאִם לֹא - שוֹתֵק. כִּי־צַד? לֹא יִרְצֶה° אֶת חֲבֵרוֹ בְּשַׁעַת כְּעִסוֹ°; וְלֹא יִשְׁאַל לוֹ עַל נְדָרוֹ° בְּשַׁעַת שְׂנֵדָה, עַד שְׂתֵּתְקַרֵּר דַּעְתּוֹ וַיְנוּחַ; וְלֹא יִנְחַמְנוּ בְּשַׁעַת שְׂמִתּוֹ מִטַּל לְפָנָיו°, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּהוּל עַד שְׂיִקְבֵּר, וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּאֵלוֹ. וְלֹא יִרְאֶה לְחֲבֵרוֹ בְּשַׁעַת קְלַקְלָתוֹ°, אֲלֵא יַעֲלִים עֵינָיו מִמֶּנּוּ.

ז, וְלֹא יִשְׁנֶה בְּדַבּוּרוֹ°, וְלֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע, אֲלֵא בְּדִבְרֵי שְׁלוֹם וְכִיּוֹצֵא בְּהוּן. כִּלְלוֹ שְׂלִדְבָרָה: אֵינוֹ מְדַבֵּר אֲלֵא אִם בְּגִמְלוֹת חֲסָדִים אוֹ בְּדִבְרֵי חֲכָמָה וְכִיּוֹצֵא בְּהוּן. וְלֹא יִסְפֵּר עִם אִשָּׁה בְּשׂוּק, וְאִפְלוּ הִיא אֲשֶׁתוֹ° אוֹ אַחֲתוֹ אוֹ בְּתוֹ.

שְׁלֵא יִתְרַחֵק עַד שְׂיִרְאֶה כְּדִבְרֵי גְּסִי הָרוּחַ - שלא יגיע לקיצוניות של דיבור אטי ולחש כגאוותנים. **וּמְקַדֵּים לְשִׁלוֹם כָּל אָדָם -** אפילו לגוי, מפני דרכי שלום (עבודה זרה יג). **נוֹחָה הִימְנוֹ -** מרוצים ממנו. **וְדָן אֶת כָּל הָאָדָם לִכְף זְכוּתוֹ -** הדברים אמורים במי שאינו מוכר כצדיק או רשע, שאפשר לפרש את מעשיו הן לטובה הן לרעה, שעל החכם לפרש את מעשהו כמעשה טוב ולא לחשוך בו. אבל אם האדם ידוע כצדיק ומפורסם במעשיו הטובים, ומעשה מסוים שלו נראה כרע, ובאופן דחוק ולא סביר אפשר לפרש אותו לטובה, יש לפרש את מעשיו לטובה. ואם האדם ידוע כרשע, יש לפרש את מעשיו לרעה, להיזהר ממנו ולא להאמין לו, אף על פי שכמעט כל צדדי המקרה מורים שהדבר לטובה (פה"מ אבות א,ו). **וְאֵינוֹ מְסַפֵּר בְּגִנּוּתוֹ כָּל -** כדי שלא ייכשל בעוון לשון הרע (להלן ז,ב). **יִרְצֶה -** יפייס. **בְּשַׁעַת כְּעִסוֹ -** שבשעת כעס, חברו עלול שלא לקבל את דבריו, ואף עלול לכעוס יותר. **וְלֹא יִשְׁאַל לוֹ עַל נְדָרוֹ -** החכם יכול להתיר נדר רק אחר שעמד על כוונתו של הנודר על מה נדר (ראה נדרים ד,ה; שבועות פרק ו), ואם הנודר כועס, והחכם מבקש לברר עמו על מה נדר, הוא עלול לומר שנדר על הכל, וכשיתחרט על נדרו, כבר לא יוכל החכם להתיר אותו. **שְׂמִתּוֹ מִטַּל לְפָנָיו -** לפני הקבורה. **בְּשַׁעַת קְלַקְלָתוֹ וְכוּ' -** בשעה שהוא נכשל בחטא, כדי לאפשר לו לחזור בתשובה מבלי שיתבייש או ייפגע כבודו. **וְלֹא יִשְׁנֶה בְּדַבּוּרוֹ וְכוּ' -** לא יסטה מן האמת הצרופה אלא בארבעה מקרים: "בדברי שלום או במסכתא או במיטה או בבית שהוא מתארח בו. כיצד? היה עוסק במסכת נידה, ואמר 'במקוות אני שונה' [המסכת שלפני מסכת נידה, שכבר למד אותה] כדי שלא ישאלו אותו שאלות בענין נידה [ולא ידע להשיב, ונמצא מתבייש], או שישן במיטה זו ואמר 'בזו אני ישן', שמא יימצא שם קרי [שכתב זרע ויתבייש. ושמא היה עם אשתו, ואין דרך בני אדם לספר לאחרים על מעשיהם עם נשותיהם (ר"ח ב"מ כג,א)] או שנתארח אצל שמעון ואמר 'אצל ראובן אני מתארח' [והפנה אותם למקום או לאדם שאינם עשויים להטרידו], כדי שלא יטריחו על זה שנתארח אצלו או שהביא שלום בין אדם לחברו והוסיף וגרע כדי לחבבן זה לזה - הרי זה מותר" (גולה ואבדה י"ג). **וְאִפְלוּ הִיא אֲשֶׁתוֹ וְכוּ' -** מפני שאין הכל מכירין את בני משפחתו, ויחשדו בו שהוא מתחבר עם אשה אחרת.